

Merre tart a felnőttképzés? A felnőttképzés jelene – a magyar felnőttképzési rendszer jellemzői a képzők szemszögéből

Farkas Erika* – Kovács Anett Jolán**

Abstract **The functional characteristics of accredited institutions of adult education.** We made a structured questionnaire survey conducted among the accredited institutions of adult education between April 2011 and March 2012.

The purpose of our research was to recognize the functional characteristics of the examined institutions. We got an overall picture about the supply of trainings and adult education services. We collected informations on providing equal opportunities for all and the practical implement of the laws and regulations of adult education as well. Our research was based on full sampling. We were given 297 workable questionnaires, it was 20 percent of the full population.

The most important results:

- More than half of the adult training institutions are profit-oriented enterprises. And there are central budget institutions and non-profit organizations in a similar ratio.
- The biggest customers of adult education programmes are employers and individuals. We recognized that the adult training market is supply and demand driven at the same time.
- Upon analysing the type of training programmes, we recognized that adults mainly favour professional further training and acquiring state acknowledged vocational qualifications, which are followed by participation in foreign language training.
- The adult training institutions offer the prior learning assessment for adults. The most common assessment method are a written tests.
- Most of the adult training institutions can provide equal access to trainings for the disabled.
- More than half of the institutions have problems with interpretation of legislation.

Based on the results of our research we made a 'problem map' of the adult education system, and we made suggestions to make adult education institutions more efficient

Keywords adult training, • training supply • equal opportunities • adult training services • legal regulation

* Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

** okleveles andragógus

Bevezető gondolatok

A foglalkoztatók, szakmapolitikai döntéshozók, felnőttképzési szakemberek, s legfőképpen a tanulni vágyó felnőttek szempontjából is kulcsfontosságú kérdés hogy, kik és milyen hatásfokkal, milyen motivációval vesznek részt az évente több százezer felnőttet érintő képzések szervezésében, lebonyolításában. A képzést szervező felnőttképzési intézmények mennyire tudják figyelembe venni a másik két érdekszféra: a képzésben résztvevő felnőttek illetve a munkaerőpiac igényeit? Keresetvezérelt vagy kínálatvezérelt piac napjaink felnőttképzési piaca? Hogyan tudják az intézmények felmérni és beszámítani a képzési folyamatba az előzetes tudást? Tudják-e biztosítani, és ha igen, a fogyatékossgal élők mely csoportja számára a képzésekhez való egyenlő esélyű hozzáférést? Okoz-e gondot számukra a jogszabályokban való eligazodás? Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy hogyan alakítják a felnőttképzés jelenlegi helyzetét maguk a hazánkban működő felnőttképzési tevékenységet folytató intézmények. Ehhez alapot szolgáltat az akkreditált felnőttképzési intézményeket feltáró országos kutatásunk, melynek segítségével a képzést folytató intézmények szemüvegén keresztül írható le az intézményekben folyó szakmai munka, az intézmények véleménye, felkészültségük mértéke a felnőttképzés tartalmi követelményeinek megvalósítására.

Mi volt a kutatás célja?

A kutatást a felnőttképzési rendszer fejlesztése érdekében folytattuk le. Legfőbb célunk az volt, hogy megismerjük az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzőit, egy átfogó képet kapjunk az általuk nyújtott képzések és felnőttképzési szolgáltatások kínálatáról, választ kapjunk arra a kérdésre, hogy hogyan biztosítják a képzésekhez való egyenlő esélyű hozzáférést, továbbá szerettünk volna megismerni a felnőttképzés jogi szabályozásával kapcsolatban felmerülő nehézségeket.

Mi indokolta a kutatás lefolytatását?

Globális társadalmunkban az indokoltnál kevesebb figyelem összpontosul a felnőttképzésre. Bár az elmúlt években számos tanulmány jelent meg a felnőttképzéssel kapcsolatban, azonban nem álltak rendelkezésünkre a felnőttképzés tartalmi működésére vonatkozó, a rendszerfejlesztést megalapozó friss kutatási eredmények. Ennek okán 2010-ben felmértük a dél-alföldi régióban működő akkreditált képző intézményeket, s a kutatás releváns eredményei alapján egy évvel később regionális kutatásunkat országos méretűvé is kiterjesztettük.

A felnőttképzés relevanciáját alátámasztja, hogy jelenleg 9630 felnőttképzési intézmény működik hazánkban, ebből 1543 intézmény rendelkezik érvényes akkreditációval. 2011-ben az OSAP adatai alapján több mint 700 ezer felnőtt vett részt valamilyen a 2001. évi CI. törvény szerint értelmezett általános, nyelvi vagy szakmai képzésben. Továbbá, iskolarendszeren kívüli képzésben minden évben több mint háromszor annyian szereznek OKJ-s szakképesítést, mint iskolarendszeren belül, szakközépiskolában, szakiskolában. Az országos kutatásunk lefolytatását az is aktuálissá tette, hogy a felnőttképzési törvény nemrégiben „ünnepelte” 10. évfordulóját. Ez a születésnap alkalmat adott az elmúlt évtized eredményeinek és problémáinak számbavételére.

Mi volt a kutatás módszere?

A hazánkban működő akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzőit feltáró empirikus kutatást Dr. Farkas Éva kutatásvezető irányításával a Szegedi Tudományegyetem Felnőttképzési Intézetének Andragógiai Kutatócsoportja folytatta le 2011 márciusa és 2012 februárja között.¹

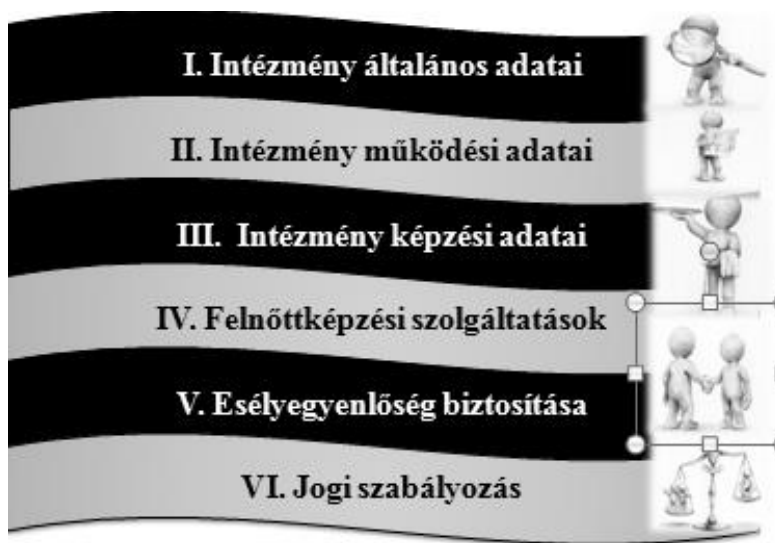
A kutatásunk módszere: strukturált kérdőíves lekérdkezés, mely teljes körű mintavételen alapult, a mintát a Nemzeti Munkaügyi Hivatal Szakképzési és Felnőttképzési Igazgatóság adatbázisában szereplő érvényes akkreditációval rendelkező képző intézmények alkották. A 60 kérdést tartalmazó kérdőívet postai illetve elektronikus úton juttatuk el az intézmények vezetőinek.

Közel 1500 felnőttképzést folytató akkreditált intézményhez jutott el a kérdőív. 297 feldolgozható kérdőív érkezett vissza, ez a teljes alapsokaság egyötöde. Az adatok tisztítása után megállapítottuk, hogy 85 intézmény „eltűnt” a rendszerből, azaz időközben megszűntek, vagy lejárt az akkreditációjuk illetve egyes intézmények elmondásuk szerint nem is folytattak felnőttképzési tevékenységet. Ezek alapján a tisztított minta 21,2%-a. A kérdőívből nyert adatokat SPSS statisztikai programmal dolgoztuk fel, melyben gyakorisági megoszlásokat illetve keresztábra elemzéseket végeztünk.

Melyek a kutatás legfontosabb eredményei?

Kutatásunk tematikailag az 1. ábrán látható hat nagy szerkezeti egységre tagolódik. Tanulmányunk további részében e fejezetek mentén mutatjuk be a legfontosabb kutatási eredményeket.

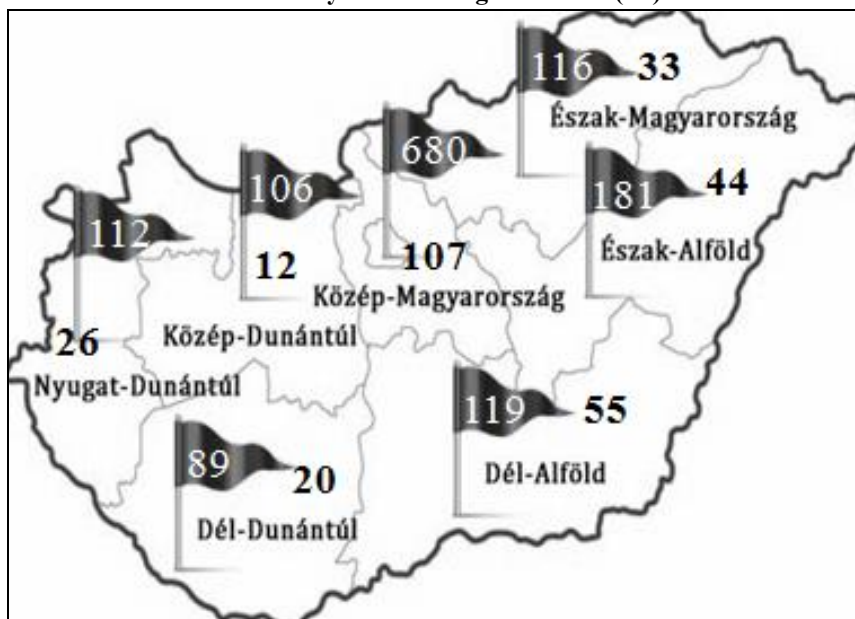
1. ábra • A kutatás tematikai egységei

¹ A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Andragógiai Kutatócsoportja folytatta le. A teljes kutatási jelentést kötetben publikáltuk: Farkas Éva – Farkas Erika – Hangya Dóra – Kovács Anett – Kulcsár Nárcisz – Leszko Hajnalka (2012): Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői, SZTE JGYPK FI Szeged p. 168.

A 2. ábra azt mutatja, hogyan oszlanak meg a hazánkban működő felnőttképzési intézmények régiók szerint illetve hány intézmény töltötte ki egy-egy régióban a kérdőívet. Az ábrán láthatjuk hogy az akkreditált felnőttképzési intézmények földrajzi eloszlása főváros centrikus, az intézmények több mint 40 %-a (612 intézmény) Budapesten található.

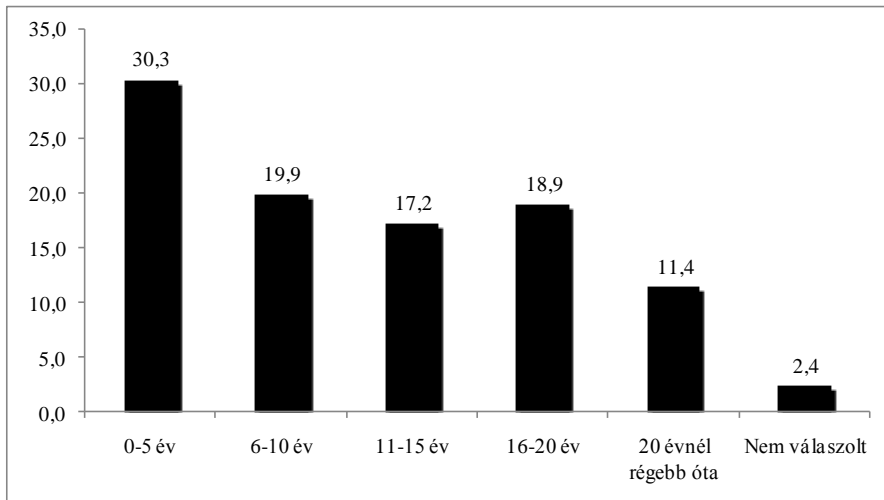
2. ábra • A hazánkban működő és a válaszadó akkreditált felnőttképzési intézmények száma régiók szerint (db)

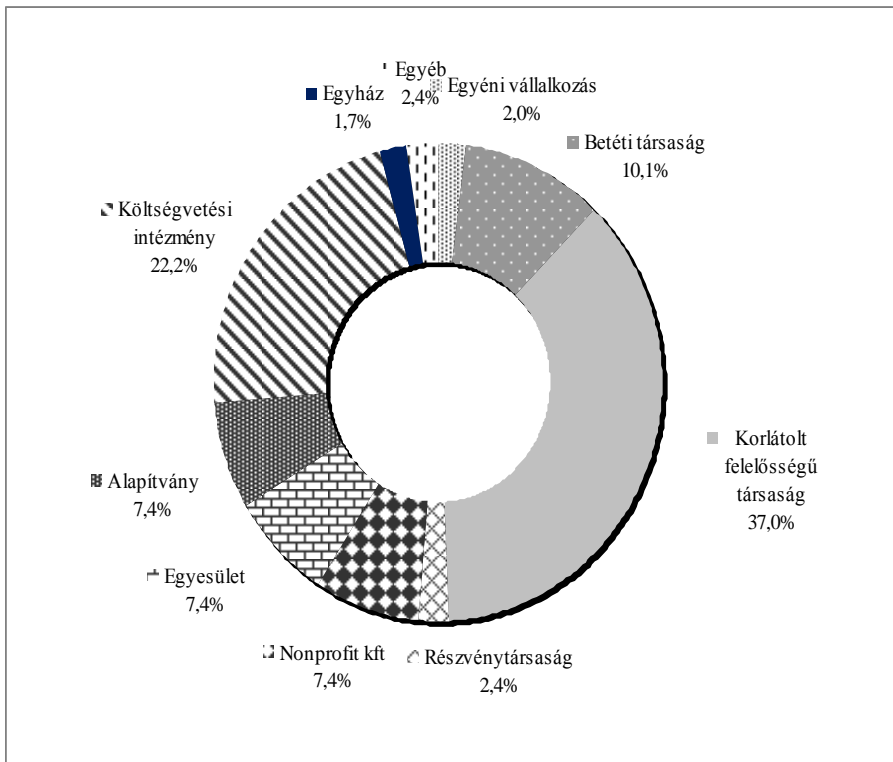
Az akkreditált felnőttképzési intézmények általános adatai

Ebben a fejezetben rákérdeztünk, az intézmény alakulásának, akkreditációjának idejére, jogi forma szerint működésére.

A 3. ábrán láthatjuk, hogy az intézmények között egyenlő arányban oszlanak meg azok, amelyek 16 évnél is hosszabb ideje vannak jelen a felnőttképzési piacon illetve azok amelyek az utóbbi 5 évben kezdték meg működésüket. Ez azt jelzi hogy az utóbbi években is – az európai uniós források bővülésének köszönhetően - jó üzletnek számít a felnőttképzés. Regionálisan vizsgálva az intézmények alakulását Budapesten, Közép-Magyarországon és Észak-Magyarországon az országos átlagtól eltérően, nem a rendszerváltást követő évtizedben, hanem az elmúlt 10 évben jött létre a legtöbb intézmény.

3. ábra • A felnőttképzési tevékenység folytatásának ideje %-os megoszlásban

A 4. ábra gazdálkodási forma szerinti megoszlásban ábrázolja az akkreditált képző intézményeket. A képzők valamivel több, mint a fele gazdasági társaság és közel azonos arányban vannak jelen a felnőttképzési piacon a non-profit szervezetek és a költségvetési intézmények.

4. ábra • Az akkreditált intézmények jogi forma szerinti megoszlása (%)

Érdekeség, hogy a válaszadó intézmények 79%-a nem tisztaprofilú, más tevékenységet is végez a felnőttképzésen kívül. Jellemzően rendezvényszervezéssel, pályázattírással, könyvkiadással, fordítással, tolmácsolással, kutatással foglalkoznak az intézmények a felnőttképzési tevékenység mellett.

Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési adatai

A 2. tematikai egységben az intézmény működési adatait (rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek, finanszírozás, pályázatok, fejlesztések stb.) vettük górcső alá.

Ebben a fejezetben arra kerestük a választ, hogy ki finanszírozza a felnőttképzést? Az 1. táblázat régiók szerinti lebontásban költségviselő aktorok szerint mutatja, hogy elsősorban a munkáltatók által fizetett részvételi díjak, másodsorban a résztvevők által fizetett részvételi díjak alkotják az intézmények legfőbb bevételi forrását. A bevételek 18%-át az európai uniós források, 17%-át pedig állami források teszik ki. A táblázatból látható, hogy a munkaadók a fővárosban tartják a legfontosabbnak dolgozóik továbbképzését, a Budapesti képző intézmények bevételi forrásainak közel 40%-át a munkáltatók által fizetett részvételi díjak adják.

1. táblázat • Az intézmények bevételeinek forrása régiók szerinti megoszlásban (%)

	A résztvevők által fizetendő részvételi díjak	A munkáltató által fizetendő részvételi díjak	Európai Uniós források	Állami források	Egyéb források
Budapest	25,5	39,7	16,7	13,3	4,8
Közép-Magyarország	42,3	28,8	13,5	3,8	11,5
Észak-Magyarország	25,4	36,5	14,4	21,7	2
Nyugat-Dunántúl	30,2	24,4	27,2	13,5	4,8
Közép-Dunántúl	20,3	37,4	15,4	20,2	6,6
Dél-Dunántúl	21,3	33,3	19,5	20,6	5,4
Észak-Alföld	24,8	34,9	20,8	19,3	0,3
Dél-Alföld	29,1	22,4	17,3	22	9,2
Összesen	26,9%	33%	18%	17%	5,1%

Meglepően kevés, a válaszadó intézmények mindösszesen 15%-ában rendelkezik a felnőttképzésért felelős személy andragógiai vagy más felnőttképzéshez kapcsolódó szakmai végzettséggel (5. ábra). Hasonló a helyzet az oktatószervezők és a felnőttoktatók esetében is.

5. ábra • A felnőttképzésért felelős vezető képzése (db)**Az akkreditált felnőttképzési intézmények képzési adatai**

A kutatás harmadik nagyobb egysége a felnőttképzési intézmények képzési portfóliójáról ad képet.

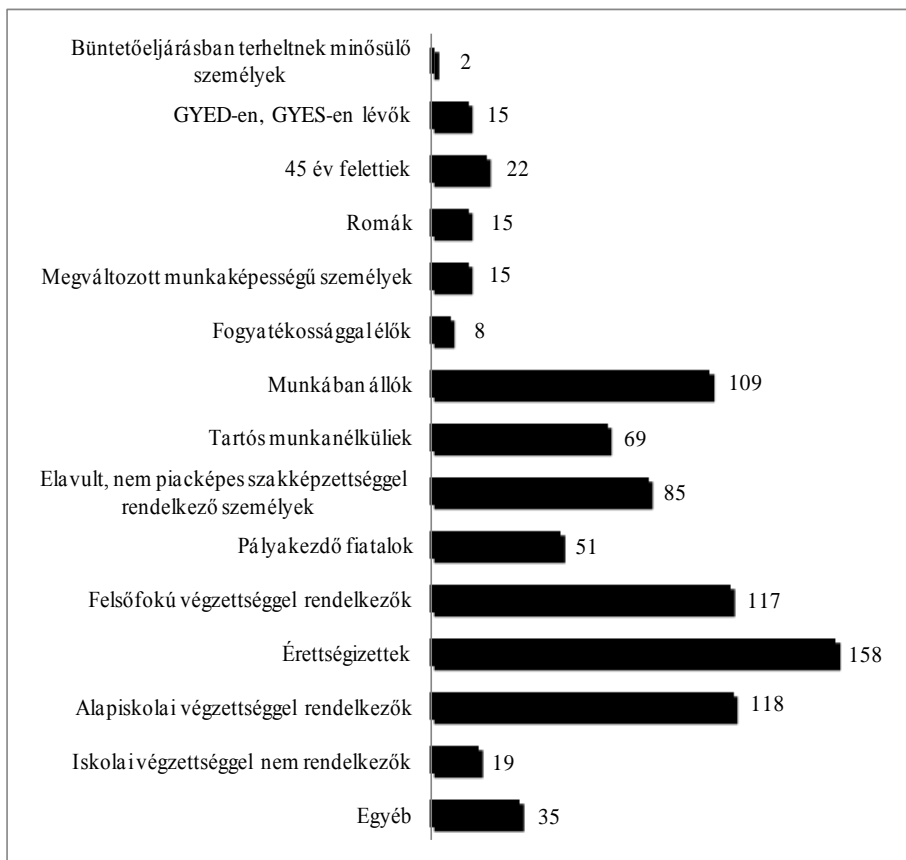
A 2. táblázatban láthatjuk, hogy 2010-ben a kutatásba vont intézmények 13.078 tanfolyamot indítottak amelyen 183.228 felnőtt vett részt. Az OSAP adatai és a saját kutatási eredményeink is azt mutatják, hogy a képző intézmények legnagyobb számban nem OKJ-s szakmai képzéseket valamint nyelvi képzést szerveznek. Rendkívül kevés figyelem irányul az általános képzésre.

2. táblázat • A felnőttképzési intézmények által indított képzések (tanfolyamok) száma 2010-ben a saját kutatásunk illetve az OSAP adatai alapján db/%

	A kutatásban szereplő (289) válaszadó akkreditált felnőttképzési intézmények adatai alapján	Az OSAP-ban szereplő (1389) felnőttképzést folytató intézmény adatai alapján	Arány (%)
Indított általános képzések	2258	4797	47,1%
Indított OKJ-s szakmai képzések	2111	6749	31,3 %
Indított nem OKJ-s szakmai képzések	6263	22710	27,6%
Indított nyelvi képzések	2446	22686	10,8 %
Összesen	13078	56942	22,96%

A 6. ábra mutatja, hogy mely célcsoportok számára kínálják az akkreditált intézmények képzéseiket. A legtöbben az érettségizetteket (158 intézmény) tekintik célcsoportjuknak. Az intézmények nagy része alapiskolai végzettséggel rendelkezők, diplomások, munkában állók számára is szervez tanfolyamokat. A hátrányos helyzetű célcsoportokra – főként a büntetőeljárásban terheltekre, fogyatékossgal élőkre – kevésbé fókuszálnak.

6. ábra • Az akkreditált felnőttképzési intézmények célcsoportjai (db)

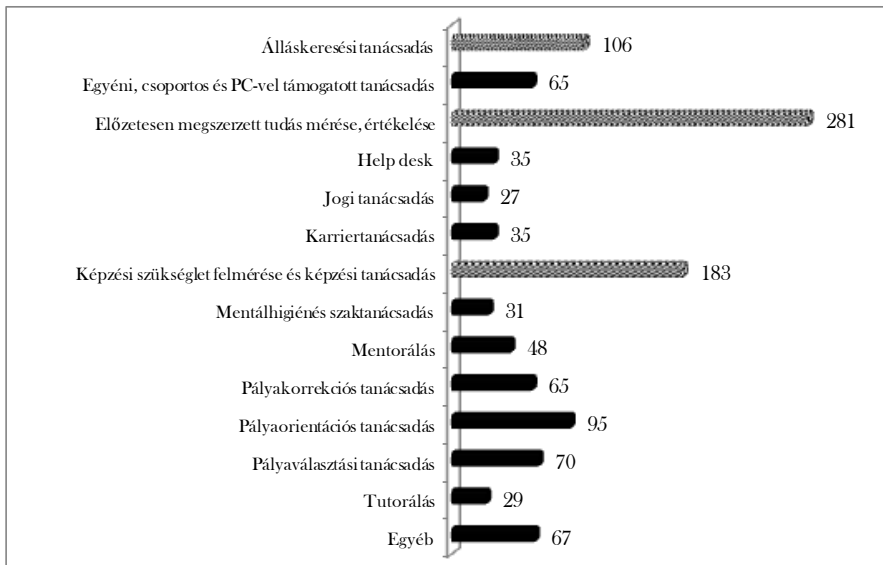

Az akkreditált felnőttképzési intézmények által kínált felnőttképzési szolgáltatások

Kutatásunk 4. részegységben az akkreditált intézmények által nyújtott felnőttképzési szolgáltatásokat vettük szemügyre. Kiemelten foglalkoztunk kutatásunkban az előzetes tudás mérésének módszereivel, eszközeivel.

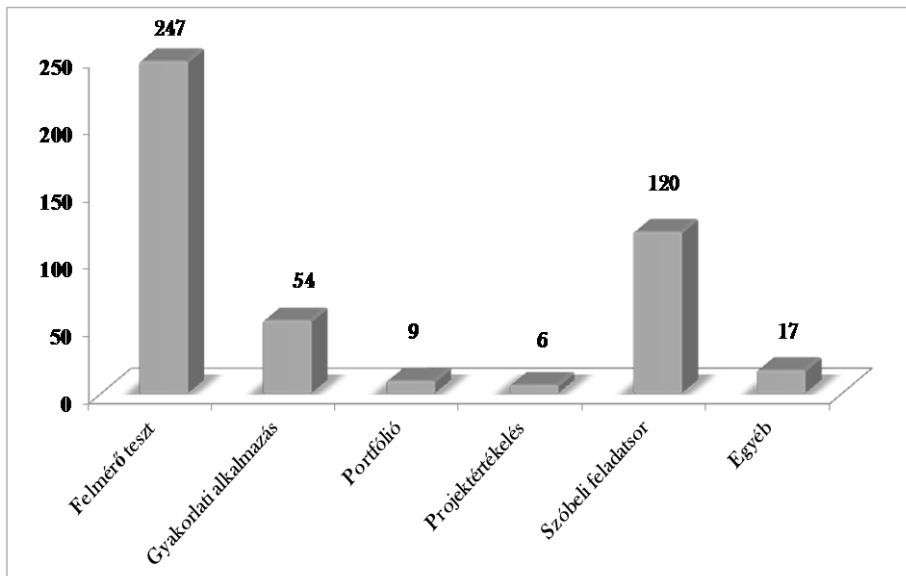
A 7. ábra mutatja, hogy az intézmények többsége két, jellemzően ingyenesen igénybe vehető szolgáltatást nyújt a felnőttnek számára. A leginkább felajánlott – egyben kötelező – szolgáltatás az előzetes tudásszint felmérése és értékelése (281 intézmény), mely a felnőttképzési törvény alapján kötelezően nyújtandó felnőttképzési szolgáltatás. Ezt követi a képzési szükséglet felmérése és képzési tanácsadás (183 intézmény) valamint az álláskeresési tanácsadás (106 intézmény).

7. ábra • Az intézmények által nyújtott felnőttképzési szolgáltatások (db)

Az előzetesen megszerzett tudás mérésére a leggyakrabban használt mérőeszköz a felmérő teszt (247 intézmény), illetve a szóbeli feladatsor (120 intézmény). A portfólió (9 intézmény) valamint a projektértékelés módszerét (6 intézmény) mindössze néhány intézmény alkalmazza az előzetes tudás mérésekor. Az ilyen módon felmért tudást be is kell számítani a képzési folyamatba. A válaszadó intézmények közel fele ezt úgy teszi meg, hogy a felnőttek előzetes ismeretanyagához igazítja a tananyagot.

8. ábra • Az előzetes tudás méréséhez használt legjellemzőbb mérőeszközök (db)

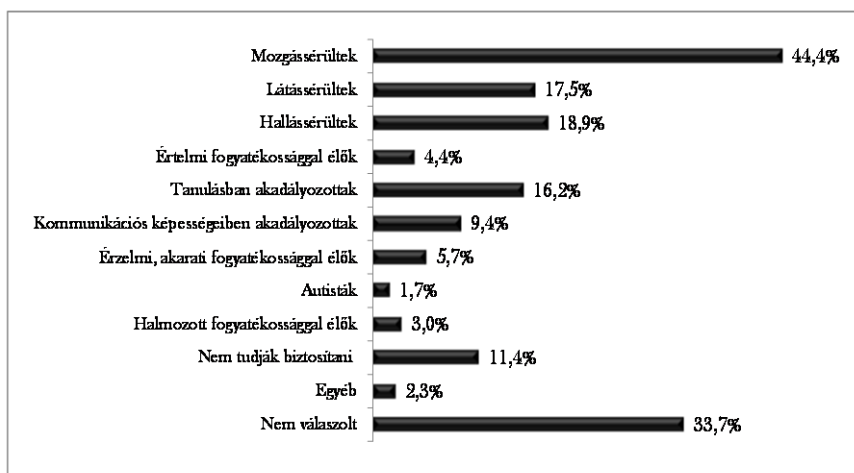
Esélyegyenlőség biztosítása

Kutatásunk 5. tematikai egységében, arra voltunk kíváncsiak, hogy a felnőttképzési intézmények mit tesznek a képzésekhez, szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása érdekében.

Megkérdeztük a képző intézményeket, hogy a fogyatékossgal élők mely csoportjai tudnak bekapcsolódni az általuk szervezett képzésekbe. Meglepő, hogy a felnőttképzési tevékenységet folytató intézmények 11,4 %-a nem tudja biztosítani fogyatékossgal élőknek az egyenlő esélyű hozzáférést. Többségük 44%-uk mozgássérülteknek, 16-18%-a hallás- és látássérültek, illetve tanulásban akadályozottak számára tudja biztosítani a képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférést.

Kérdésként merült fel, hogy mindezt hogyan, milyen módon tudják biztosítani az intézmények? A mozgássérültek számára jellemzően fizikailag akadálymentes környezetet és képzési helyszínt, a látássérültek számára elsősorban speciális taneszközöket, felolvasó programokat, a hallássérült felnőttek számára pedig több vizuális és interaktív tananyagot, jeltolmácsot, a tanulásukban akadályozottak számára egyéni tanulást segítő módszertant biztosítanak az intézmények.

9. ábra • A fogyatékossgal élők mely csoportjának tudja biztosítani az egyenlő esélyű hozzáférést? (%)

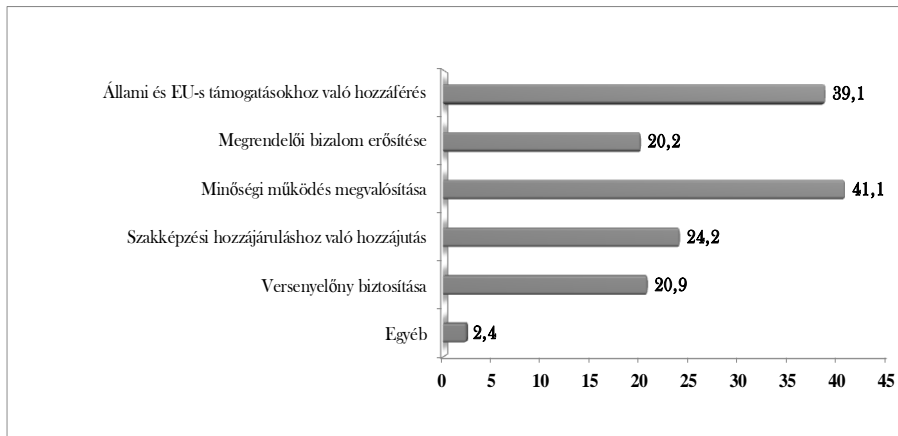

Jogi szabályozás

Kutatásunk utolsó nagy blokkjában a jogi szabályozásra vonatkoztak kérdéseink. Arra kértük az intézményeket, hogy osszák meg velünk, ők mit tapasztalnak, miben látják a felnőttképzési szabályozás előnyeit, hátrányait és milyen változtatásokat tartanak szükségesnek a helyzet javítása érdekében.

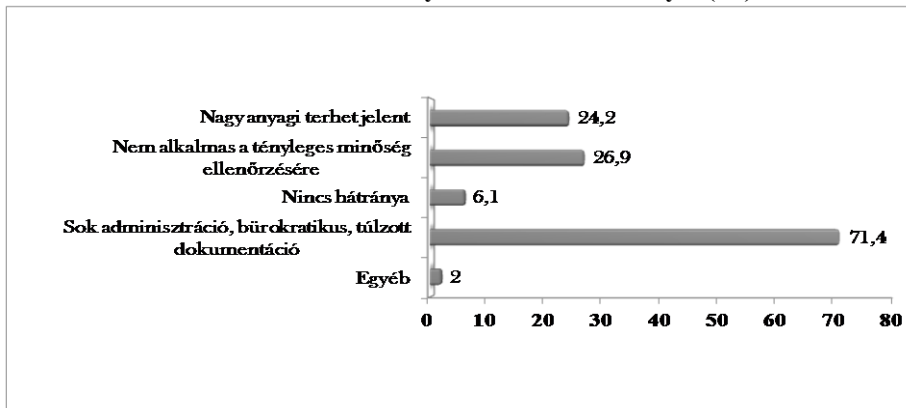
A 10. ábra mutatja, hogy a felnőttképzési intézmények többsége az intézmény illetve program akkreditációt mindenekelőtt a minőségi működés biztosítása, valamint az állami és az európai uniós támogatásokhoz történő hozzáférés érdekében kérelmezte. A felnőttképzési intézmények ezt a két tényezőt tartják az akkreditáció legnagyobb előnyének is. A programakkreditációnál a képzők ezeken túl még az áfa-mentességet emelték ki.

10. ábra • Az intézményakkreditáció célja (db)

A képző intézmények szerint az akkreditáció legnagyobb hátránya, hogy túl sok adminisztrációs teherrel jár, túlzott dokumentációt igényel és rendkívül bürokratikus (11. ábra).

11. ábra • Az intézményakkreditáció hátrányai (db)

Az intézmények 59%-ának gondot okoz a jogszabályok értelmezése, ami elsősorban az állandó változásokból ered. Szintén figyelemre méltó, hogy ezeknek a problémáknak a megoldása céljából a válaszadó intézmények 40%-a külső felnőttképzési szakértőkhöz fordul segítségért (12. ábra).

A jogszabályok hátrányainak enyhítése érdekében az intézmények szerint a törvényi szabályozásnak jobban figyelembe kellene vennie a képzésben résztvevők és a munkáltató érdekeit és jogszabály módosítás esetén a szakmapolitikai döntéshozóknak egyeztetni kellene az érdekeltekkel. Az intézmények fontosnak tartják az adminisztrációs teher csökkentését, a felnőttképzési akkreditáció egyszerűsítését.

12. ábra • A felmerült nehézségek megoldásához igénybe vett segítség (db)**Javaslatok**

Az következő javaslatokat kutatási eredményeinkre alapozva fogalmaztuk meg a felnőttképzési rendszer fejlesztésére vonatkozóan:

1. A képző intézmények által indított tanfolyamok jellegét és az azokban résztvevők számát tekintve a szakmai képzések túlsúlyban vannak az általános és a nyelvi képzésekhez képest. Nagyobb hangsúlyt kellene helyezni az általános képzésekre, hiszen ma már a kulcskompetenciák megléte ugyanolyan fontos, ha nem fontosabb, mint maga a szaktudás.
2. Szükség van a felnőttképzési szolgáltatások nyújtásának ösztönzésére, támogatására. Ezek a szolgáltatások hozzájárulhatnak a felnőttek tanulási folyamatának eredményességéhez és a munkaerő-piaci integrációhoz.
3. A felnőttképzés jogi szabályozásában rögzíteni szükséges, hogy a felnőttképzési intézményeknél alkalmazott szervezők és felnőttoktatók rendelkezzenek andragógiai végzettséggel.
4. Andragógiai szempontból nézve a speciális csoportok képzési módszertana hiányos. Ezért nagy szükségét érezzük andragógia alapszakokon speciális képzési ismeretek átadásának. Fontos, hogy a gyakorló szakemberek számára is legyenek megfelelő továbbképzési lehetőségek.
5. Több olyan módszertani kiadványra lenne szükség, mely segíti az intézményeket az előzetes tudás mérésében, a fogyatékossgal élők képzéséhez szükséges szakmai ismeretek elsajátításában és az akkreditációs eljárások lebonyolításában.
6. A felnőttképzés nagyon differenciált terület. Minden felnőttképzésben résztvevőnek más a célja. Más az érdeke egy állami felnőttképzési intézménynek és más egy profitorientált gazdasági társaságnak. A szabályozási rendszer a felnőttképzést mégis differenciálatlanul kezeli. A szakmapolitikában hiányzik az ösztönző ágazati szemlélet, tervezés, elemzés, hiányzik a monitoring, valamint a visszacsatolás is. Egyértelműen szükség lenne egy egységes szakmai alapra, követelményrendszerre.
7. Olyan jogi, irányítási, finanszírozási rendszerre van szükség, amely képes együtt kezelni az állami, a gazdasági és az egyéni érdekeket, illetve törekszik azok összehangolására.

Hivatkozások:

- Farkas Éva – Farkas Erika – Hangya Dóra – Kovács Anett – Kulcsár Nárcisz –Leszkó Hajnalka (2012): *Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői, SZTE JGYPK FI Szeged*
- FAT (2012): *Az akkreditált felnőttképzési intézmények száma* https://www.nive.hu/index.php?option=com_jumi&view=application&fileid=4 (Letöltés: 2012. 10.08.)
- Felnőttképzést Folytató Intézmények Nyilvántartása (2012): *A felnőttképzést folytató intézmények száma* <https://finy.munka.hu/finy/NyilvantartasNP.aspx> (Letöltés: 2012. 10.08.)
- Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (2011): *A képzésbe beiratkozottak száma 2011-ben* <https://statisztika.nive.hu/> (Letöltés: 2012. 10.08.)
- Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (2012): *Az állam által elismert szakképesítést szerzettek száma az iskolai rendszerben és iskolai rendszeren kívül 2007-2010 között* <https://statisztika.nive.hu/> (Letöltés: 2012. 05.07.)